Stratejik Ticaret Kontrolleri

Stratejik ticaret kontrollerine dair temel kavramlar nelerdir?

Kitle İmha Silahları:
Küreselleşmenin kaçınılmaz sonucu olarak büyük artış gösteren ekonomik faaliyetler, dünya ticaret hacmini oldukça yükseltmiş ve bu durum uluslararası toplumun günümüzdeki en önemli güvenlik tehditlerinden biri olan Kitle İmha Silahları (KİS) ve bunların yapımında, muhafazasında, çalıştırılmasında ve fırlatma sistemlerinde kullanılan malzeme, ekipman ve teknolojinin de dünya çapında yayılmasına neden olarak bu silahların yasadışı gruplar tarafından elde edilmesi endişesini artırmıştır. Bu yayılma tehdidi karşısında, söz konusu eşyaların uluslararası ticaretinin kontrolünü sağlayarak yayılmanın önlenmesini amaçlayan çeşitli denetim mekanizmalarının oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.
Stratejik Eşyalar:
Önceleri "ihracat kontrolleri" adı altında tanımlanan bu denetim mekanizmaları son dönemde daha geniş bir çerçeve çizen "stratejik ticaret kontrolleri" olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu kontrollerin odak noktasını oluşturan stratejik eşyalar;
- Kitle İmha Silahlarının geliştirilmesi, üretilmesi, işletilmesi, stoklanması veya temin edilmesinde kullanılabilecek nitelikte olan eşya, yazılım ve teknolojiler,
- Konvansiyonel silahlar ve askeri malzemeler,
- Çift kullanımlı eşyalar, örneğin; belirli elektronik bileşenler, makine araç gereçleri, görüntüleme cihazları, lazerler, kimyasallar,
Olarak sıralanabilir.
Çift Kullanımlı Eşya:
Çift kullanımlı eşya tabiri, hem sivil amaçlı olarak barışçıl yönde hem de askeri amaçlı olarak ölümcül yönde kullanılabilen malzeme, yazılım ve teknolojileri içermekte olup son günlerde ülkemizde de gündemde olan hem tarımda hem de patlayıcı yapımında kullanılabilen bir kimyevi gübre olan amonyum nitrat bunun en çarpıcı örneklerinden biridir.

Stratejik Ticaret Kontrollerine dair uluslararası düzenlemeler nelerdir?

Stratejik ticaret kontrolleri bağlamında yapılan uluslararası düzenlemeler; uluslararası anlaşmalar, çok taraflı ihracat kontrol rejimleri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Kararları olarak 3 başlık altında incelenebilir.

1. Uluslararası Anlaşmalar:
Stratejik ticaret kontrollerinin dayanağı olan ve dünya ülkelerinin çoğunluğunun taraf olduğu başlıca uluslararası anlaşmalar şunlardır;
- Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması
- Biyolojik Silahlar Sözleşmesi
- Kimyasal Silahlar Sözleşmesi
- Lahey Balistik Füze Yayılmasına Karşı Davranış İlkeleri Rehberi
- Silah Ticareti Anlaşması
Uluslararası anlaşmalar yayılmanın önlenmesine ilişkin kuralları belirleyen geniş tabanlı birer anlaşma olmalarına rağmen bu kuralların ne şekilde uygulanacağına dair ayrıntılı hükümler içermedikleri gibi sadece kitle imha silahlarının kullanılması ve temin edilmesine kısıtlamalar getirmektedirler. Çift kullanımlı eşyaların temini sonrasında silah yapımında kullanılmalarını engelleyici bir düzenleme içermedikleri için anlaşmaya taraf bir ülke anlaşma hükümlerine aykırılık teşkil etmeden gizlice KİS elde edebilmektedir.
Bu itibarla, anlaşmaların barındırdıkları yasal boşluklar sebebiyle ülkeler, bu alandaki kontrolü daha etkin hale getirmek amacıyla çok taraflı ihracat kontrol rejimlerini oluşturmuşlardır.

2. Çok Taraflı İhracat Kontrol Rejimleri:
Yukarıda açıklanan sebeplerle ihracat politikalarını koordine etmek isteyen, KİS ile ilgili malzemelerin aynı görüşteki tedarikçilerinin gayriresmi olarak bir araya gelmesiyle oluşturulan ihracat kontrol rejimleri daha kısıtlı sayıda üyeye sahip olup tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaktadır.
Söz konusu rejimler ve düzenledikleri alanlar şöyledir;
- Zangger Komitesi (nükleer eşyalar)-1972
- Nükleer Tedarikçiler Grubu-NTG (nükleer ve nükleer çift-kullanımlı eşyalar)-1975
- Avustralya Grubu-AG (kimyasal ve biyolojik madde, malzeme ve ekipmanlar)-1985
- Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi-FTKR (Balistik ve güdümlü füze sistemleri)-1987
- Wassenaar Düzenlemesi-WD (Askeri malzeme ve çift kullanımlı eşyalar)-1996
Rejimlerin her biri KİS ile ilişkili malzemelerin ihracatına dair ortak yönergeler ve kontrole tabi eşya listeleri içermektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere rejimler gönüllülük esasına dayalı çalıştığı için üye ülkeler bu yönergeler ışığında kendi ulusal mevzuatlarını ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirebilmektedirler.

3. BMGK Kararları:
BMGK Kararları, BM üyesi ülkeleri bağlayıcı nitelikte olup devletlere ve devlet dışı unsurlara karşı çeşitli yaptırım ve ambargoları içerirler. BMGK tarafından bu çerçevede kısmi veya kapsamlı silah ambargosu uygulanan ülkeler; Afganistan (Taliban unsurları), Eritre, Fildişi Sahili, İran, Kongo (Devlet dışı aktörler), Kuzey Kore, Libya, Lübnan (Devlet dışı aktörler), Orta Afrika Cumhuriyeti, Somali, Sudan (Darfur bölgesi), Yemen olarak sıralanabilir.
Bu ülkelere ek olarak ülkemizce tedbirlerin uygulandığı Myanmar ve Suriye; ülke içi gelişmeler nedeniyle Irak; hassas hedeflere ulaşılmada sıklıkla

kullanılan ve/veya dikkat edilmesinde yarar görülen aktarma noktaları olan Birleşik Arap Emirlikleri, Çin Halk Cumhuriyeti, Hong Kong, Malezya, Singapur ve Umman'a gerçekleştirilecek olan ihracat ve transit işlemlerinde müteyakkız olunmasında yarar görülmektedir.
Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ile bunların fırlatma vasıtalarının yayılmasının önlenmesine ilişkin 1540 sayılı BMGK Kararının tüm BMGK Kararları içerisinde stratejik ticaret kontrolleri bağlamında özel bir önemi bulunmaktadır. Zira 2004'te kabul edilen bu Karar, tüm BM üyesi ülkelere, Kitle İmha Silahlarının terörist gruplar dahil devlet dışı unsurların eline geçmesini engellemek için ciddi adımlar atmaları konusunda geniş kapsamlı ve yasal bağlayıcılığı olan zorunluluklar yüklemektedir.

Türkiye'de Stratejik Ticaret Kontrolleri:

Terörizm ve Kitle İmha Silahlarının yayılmasının tehditkâr boyutunu göz önünde bulunduran ülkemiz, jeopolitik konumu da dikkate alındığında yayılmanın önlenmesi ve daha güvenli ve istikrarlı bir dünya yaratılmasına yönelik hedefini başarmak için bahsi geçen tüm uluslararası anlaşmalar ve çok taraflı ihracat kontrol rejimlerine taraf olmuş, tüm BMGK Kararlarına riayet etmiştir. Ülkemiz KİS ve bunları fırlatma araçlarını geliştirme, tedarik etme, üretme, sahip olma, transfer veya kullanma çabası içinde bulunan devlet-dışı aktörlere hiçbir şekilde destek veya yardım sağlamamakta ve Kitle İmha Silahlarının yayılmasının önlenmesine yönelik tüm uluslararası çabaları desteklemektedir.
Ülkemizde stratejik ticaret kontrolleri kapsamında ihracat izni vermeye yetkili olan 4 kuruluş ve bu kuruluşların yetkili oldukları alanlar aşağıda gösterilmiştir:
- Milli Savunma Bakanlığı (Askeri malzemeler ile balistik ve güdümlü füze sistemleri)
- Ticaret Bakanlığı (AG kimyasal prekürsörler ve WD çift kullanımlı eşyalar)
- Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (Nükleer ve nükleer çift-kullanımlı eşyalar)
- Tarım ve Orman Bakanlığı (İnsan, Bitki ve Hayvan Patojenleri) Söz konusu kuruluşların her birinin konuya ilişkin yaptıkları düzenlemeler ise şöyledir;

- **Milli Savunma Bakanlığı**
  - 5201 sayılı Harp Araç Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun
  - Harp Araç Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Yönetmelik
  - 5201 sayılı Kanun Gereğince Kontrole Tabi Tutulacak Harp Araç Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askeri Patlayıcı Maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste (Her yıl güncellenerek Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır.
- **Ticaret Bakanlığı**
  - 2017/7 sayılı Kimyasal Silahlar Sözleşmesi Ekinde Yer Alan Kimyasal Maddelerin İhracatına İlişkin Tebliğ
  - 2003/12 sayılı Çift Kullanımlı ve Hassas Maddelerin İhracatının Kontrolüne İlişkin Tebliğ
- **TAEK**
  - Nükleer ve Nükleer Çift Kullanımlı Eşyaların İhracatında İzne Esas Olacak Belgenin Verilmesine İlişkin Yönetmelik
  - 2012/1 sayılı Nükleer ve Nükleer Çift Kullanımlı Eşyaların İhracatında İzne Esas Olacak Belgenin Verilmesine İlişkin Yönetmelik Kapsamına Giren Eşya Kalemlerini Belirten "Nükleer Transfer Uyarı Listesi" ve "Nükleer Çift Kullanımlı Eşya Listesi"ne İlişkin Tebliğ
- **Tarım ve Orman Bakanlığı**
  - 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ve buna bağlı ikincil düzenlemeler

Not: Bu sayfada yer alan metinler, görseller ve videolar, yalnızca bilgilendirme amacıyla hazırlanmış olup, gümrük ve dış ticaret mevzuatı hükümleri yerine geçmez. Bu sayfada yer alan bilgilerle ilgili yasal düzenleme; 4458 sayılı Gümrük Kanunu, 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı ve bunlara bağlı ikincil mevzuat'ta yer almaktadır.